

**ZHRUBA
98 % DNA**

mají lidé a gorily společné

AŽ DVA METRÁKY

mohou vážit dospělí gorilí samci;
v zajetí je jejich hmotnost ještě větší

JEN JEDNOU ZA 3–4 ROKY

přichází březost gorilí samice

➤ Pohled do očí gorilího samce je možné pouze „ukrást“ přes objektiv fotoaparátu. Jinak je z důvodu bezpečnosti nutné se přímému očnímu kontaktu vyhnout (Foto Václav Husinec)

Na návštěvě u horských goril

Stanout ve volné přírodě jen pár metrů od horské gorily je zážitek, který vám z paměti hned tak nevymizí. I když obrovský primát přítomnost člověka okázale ignoruje, srdce vám v přítomnosti tohoto majestátního tvora buší jako po intenzivním běhu

TEXT: ALĚŠ TOMAN, FOTO: VÁCLAV HUSINEC, JAROSLAV VOGELTANZ

Málokterý živočich zaujal lidskou pozornost a rozjitřil naši fantazii tak, jako největší z žijících lidoopů – gorila. Ještě mnoho let po tom, co byla Evropany zjištěna přítomnost tohoto obřího primáta v pralesích západní a střední Afriky, o něm měli lidé zcela zkrleslé představy. K pravdivému poznání nepřispěly ani smyšlené příběhy typu King Konga, Tarzana či Planety opic.

ZÁHADA STARÁ DVA TISÍCE LET

Objevování a poznávání goril je dlouhý, dodnes neukončený příběh, který začíná někdy ve starověku a pokračuje do dnešních dnů. Je pravděpodobné, že gorila je nejdéle známým lidoopem. Vycházíme z domněnky zoologa a znalce umění profesora Brentjese, který předpokládá, že na stříbrné etruské vase ze 7. století př. n. l. je zobrazen

setkání s gorilami je nepopsatelné. Mezi námi žádné mříže, ani elektřina

lov goril. Nejstarší písemná zpráva o těchto primátech a zároveň jejich jméno pochází z doby kolem roku 500 př. n. l., kdy kartaginský mořeplavec admirál Hanno popsal z území dnešní Sierra Leone setkání s černými chlupatými bytostmi ženského pohlaví, kterým tlumočníci říkali gorillai.

Prvním Evropanem, jenž kdy viděl živé gorily, byl pak zřejmě Angličan Battell, který se jako zajatec portugalských kolonizátorů dostal do západní Afriky a zde se setkal se dvěma druhy lidoopů – šimpanzi a gorilami. Ve svém vyprávění, sepsaném spisovatelem Samuelem Purchasem, je nazývá „pongo“.

Ještě více než dvě století však gorila nebyla známa vědeckému světu. Nebyla popsána, nebyly podány hmatatelné důkazy o její existenci. Až v roce 1847 misionáři a přírodovědci Thomas Savage a Jeffries Wyman popisují gorilu jako druh na základě lebek pocházejících z Libérie. Stále však nebyla k dispozici jediná informace o životě goril, chybělo autentické svědectví a přímé pozorování.

LOVY NA OBRY

První přímá pozorování, popisy a dokonce i fotografie goril pořídil v roce 1861 Američan francouzského původu Paul Du Chaillu. Dalším významným mezníkem v poznání největších primátů byl objev německého důstojníka Friedricha von Beringa, který se v roce 1902 v pohoří Virunga, při vytyčování území pro Německou východní Afriku, setkal jako první Evropan s horskými gorilami. Beringem objevení lidoopi byli dlouho považováni za poddruh gorily nížinné a v jejich vědeckém pojmenování *Gorilla gorilla beringei* se objevilo rotmistrovo jméno.

Na počátku 20. století se západní svět začal o gorily více zajímat. Cílem tohoto zájmu však byl bohužel pouze lov pro zoologické zahrady a sbírky přírodovědných muzeí. Gorily byly vybíjeny, což nijak nezmiřňovalo jejich obraz v očích laické veřejnosti, která v nich viděla agresivní a nebezpečná zvířata. V mnoha oblastech se

tito mírumilovní tvorové začali stávat vzácnými. Z rozsáhlých území mizeli následkem odlesňování a ztráty svého přirozeného prostředí, vlivem přímého pronásledování jak pro maso, tak pro pochybné trofeje v podobě lebek a preparovaných končetin.

PRAVDA O GORILÍ AGRESI

Po roce 1920 se začal studiu a ochraně goril věnovat americký lovec a kurátor Amerického muzea přírodních věd Carl Akeley. Zpočátku je lovil pro muzejní sbírky, později se zasadil o vznik prvního národního parku na ochranu goril poté, co přesvědčil belgického krále Alberta I. o nutnosti jejich ochrany v pohoří Virunga. Carl Akeley, jenž v konžských horách našel svoji smrt, byl prvním z řady biologů a ochránářů, kteří vynaložili velké úsilí na záchranu těchto mírumilovných obrů.

Studie Akeleye, Shallera, Fosseyové a řady dalších ukázaly pravou povahu goril – zcela vzdálenou původním představám. Gorily dnes známe z knih či filmového zpracování příběhu Diany Fosseyové jako mírumi-

RODNÝ LIST GORILY

VĚDECKÉ POJMENOVÁNÍ: *Gorilla gorilla*

PŘÍBUZNOST S ČLOVĚKEM: Od lidské vývojové větve se oddělily koncem třetihorního miocénu, asi před sedmi miliony let. Dnes bývají stejně jako člověk řazeny do čeledi hominidů. Jejich DNA je s naší shodná z asi 95–99 %.

DOSPĚLÝ JEDINEC: Velcí samci mohou být vysocí až přes 1,8 metru a vážit kolem 200 kilogramů, v zajetí pak dokonce přes 300 kg.

ROZMNOŽOVÁNÍ: Březost každé samice přichází pouze jednou za 6 až 8 roků, a samice tak mívá za život pouze 2–6 potomků. Po uplynutí březosti, trvající asi osm a půl měsíce, se obvykle rodí jedno mládě, o které se matka stará do tří nebo čtyř let věku. Samičky goril pohlavně dospívají v jedenáctém roce věku (v zajetí dříve), samečkům trvá dospívání ještě asi o dva až tři roky déle. Každá samice stihne za svůj život vychovat pouze několik potomků, mnohá mláďata se však ve volné přírodě nedožijí dospělosti. Maximálního věku, který u goril činí až kolem 55 let, se pak dočkají jen výjimečně.

INTELIGENCE: Přestože jejich jméno bývá někdy používáno jako synonymum hromotluctví a neobratnosti, mají podobně jako šimpanzi dobře vyvinutou schopnost učit se. Několik jedinců v zajetí dokonce zvládlo část znakového jazyka.

POTRAVA: Jsou převážně býložravé. Konzumují různé části rostlin, listy, plody, pupeny, kořinky nebo křehké větévky. Silné čelistní svaly a dlouhé špičky jim umožňují mechanicky zpracovávat i poměrně tvrdé rostliny, jako je například bambus. Občas si zpestří jídelníček společensky žijícími bezobratnými, jako jsou mravenci nebo termíti. Z vodních toků nebo jezer pijí jen málo, protože dostatečný přísun tekutin jim zajišťují požídané rostliny.

ZPŮSOB ŽIVOTA: Zdržují se téměř výhradně na zemi. Značnou část dne tráví odpočinkem a zejména konzumací potravy. Důkazem tohoto jejich charakteristického povahového rysu je i nepříznivá zkušenost, kterou mají s gorilami chovanými v zajetí zoologické zahrady: jejich svěřenci se málo pohybují, a vzhledem k dostatečnému a pravidelnému přísunu potravy tak často tloustnou.

GORILÍ SOUŽITÍ: Gorily jsou vyložené společenská primáta, žijí v přísně strukturovaných skupinách až o 30 jedincích a mají mezi sebou silné sociální vazby. Vůdcem takové skupiny je vždy dominantní stříbrohřbetý samec. Ten může ve skupině tolerovat dalšího stříbrohřbetého samce, který je v hierarchii níž a zpravidla později přebírá vládu nad skupinou. Ve skupině bývá několik dospívajících černohřbetých samců, kteří postupně tlupu opouštějí, a několik dospělých samic. Skupinu pak doplňují mláďata různého věku. Když mladí jedinci dospívají, od své původní skupiny se někdy oddělují a odchází hledat jiné příslušníky svého druhu, se kterými by mohli založit novou skupinu.

VÝSKYT: Jejich domovinou jsou pralesy západní a střední Afriky. Vyskytují se přitom ve značném výškovém rozpětí. Gorila horská například obývá pohoří Virunga, a to ve výškách 2 200 až 4 300 metrů nad mořem; gorily nížinné se naopak mohou vyskytovat v pralesích a bažinatých oblastech, nacházejících se blízko úrovně mořské hladiny.

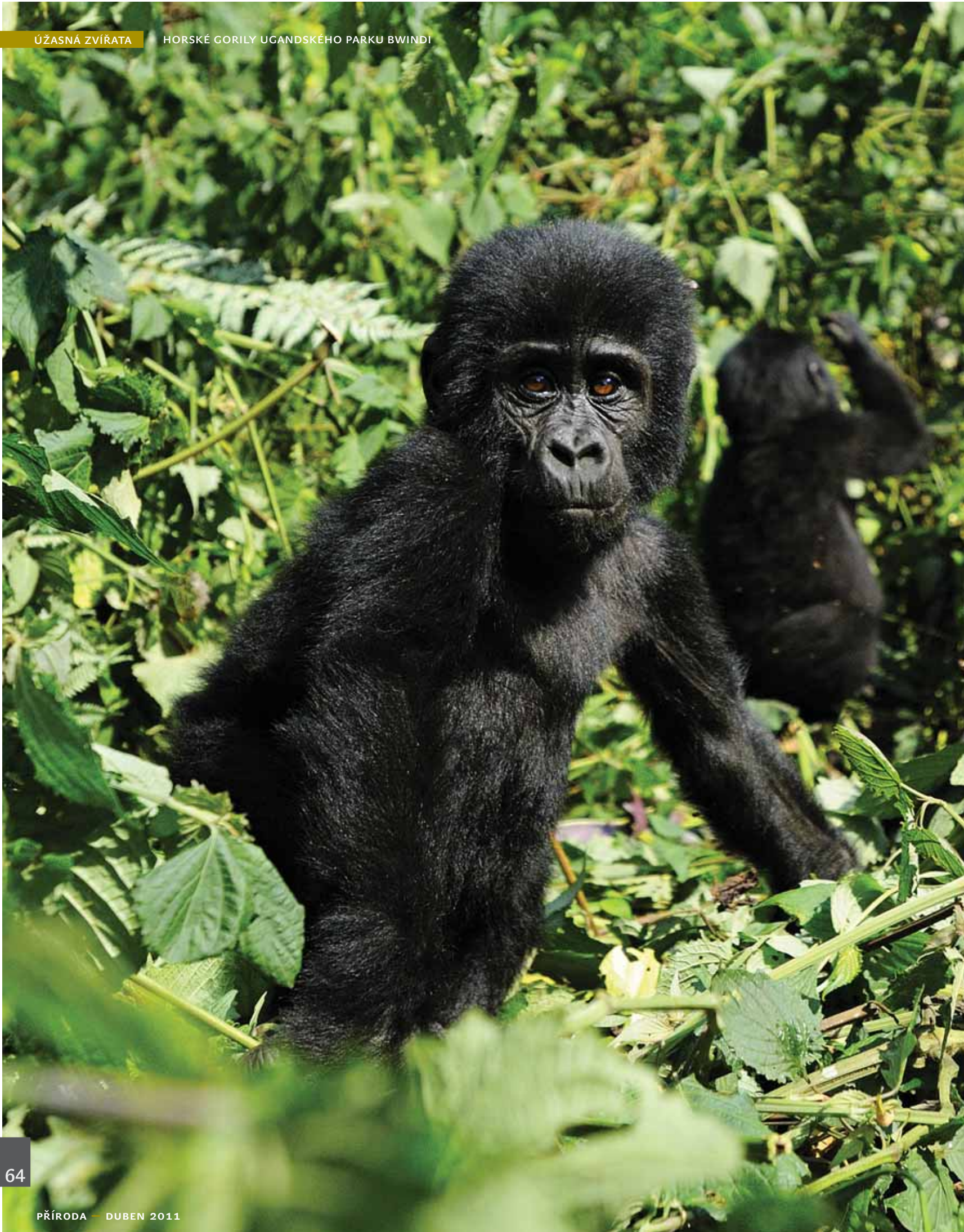
STAV POPULACE: V současnosti žije ve volné přírodě odhadem přibližně 100 000 goril, z toho velká většina patří mezi západní nížinné gorily (*Gorilla gorilla gorilla*). Naopak nejhroženější jsou gorily horské (*Gorilla beringei beringei*), které nejsou chovány v zoologických zahradách a ve volné přírodě jich dnes žije jen kolem 700 kusů, a gorily západní nigerijské (*Gorilla gorilla diehli*), kterých žije na malém území Kamerunu a Nigérie pouhých 280 jedinců.

Vladimír Socha

lovné a neagresivní vegetariány. Jsou to inteligentní a citliví tvorové, kteří žijí ve skupinách o složité hierarchii s minimem konfliktů a šarvátek.

VYSOCE CENĚNÁ NÁVŠTĚVA

Studie horských goril prováděné Shallerem a Fosseyovou ukázaly, že gorily jsou schopny přivyknout blízké přítomnosti člověka a chovat se v jeho přítomnosti zcela nenuceně.

← Přišla si nás
prohlédnout dvě gorilí
mláďata, která dováděla
v keřovém patře ve
výši našich očí (Foto
Jaroslav Vogeltanz)

Tato schopnost označovaná jako habituace je základem dnes velmi oblíbené gorilí turistiky. Tisíce lidí mají možnost vidět zblízka největší lidoopy v jejich přirozeném prostředí a jsou ochotny za tuto možnost zaplatit poměrně vysoké částky. Stopování a pozorování habituovaných goril se stalo součástí turistiky v Ugandě, Rwandě a v menší míře v Kongu, tedy v oblastech s výskytem horských goril.

Většina zájemců o spatření goril se vydává do bezpečné a stabilní Ugandy, kde gorily obývají dvě oblasti vzdálené od sebe několik desítek kilometrů. V národním parku Bwindi je na přítomnost turistů habituováno osm gorilích tlup a na ugandské straně sopek Virunga se pohybují 2–3 skupiny. Denně může gorilí tlupu navštívit pouze jedna skupina turistů o maximálním počtu osmi lidí a délka kontaktu s nimi je omezena na pouhou jednu hodinu. Teoreticky může jen v Ugandě spatřit horské gorily každoročně až 30 000 lidí. Při dnešní úrovni poplatku za povolení k návštěvě se jedná o zdroj příjmů, který nejen pokryje náklady na management parku, ale zároveň je i významným příspěvkem do rozpočtu UWA, státní ochranné instituce.

NEKAŠLEJTE NA PRIMÁTY

Gorilí turistika je obecně považována za základní prvek strategie ochrany goril. Denně navštěvované skupiny goril jsou pod stálou kontrolou a díky tomu jsou daleko méně zranitelné pytláky. Místní komunity si zároveň uvědomují potenciální hodnotu těchto zvířat. Ta pro ně spočívá především ve vzniku nových pracovních příležitostí spojených s provozem parku a turistikou, zvyšováním odbytu zemědělských produktů, rukodělných upomínkových předmětů a služeb.

Turistika má však na ochranu goril i určitý negativní dopad. Pomineme-li skutečnost, že přítomnost tisíců návštěvníků musí mít jistě vliv na životní prostředí goril, je hlavním problémem riziko přenosu nakažlivých chorob z návštěvníků na gorily. Ty jsou jako naši velice blízcí příbuzní velmi vnímavé na řadu chorob, včetně chřipky a respiračních onemocnění. Pro člověka většinou banální nemoci mohou gorilám způsobit vážné zdravotní problémy. Aby

se riziko přenosu nakažlivých chorob snížilo na minimum, trvají ochránci goril na určitých pravidlech, která se však ne vždy daří dodržovat.

HLAVNÍ MĚSTO GORIL

Většina cest do nádherné přírody Ugandy je korunována výpravou za gorilami a také naše skupina měla setkání s těmito lidoopy v programu. Uganda je díky své poloze na rozhraní východoafrických savan

a západoafrických deštných lesů a díky dostatku vodních toků a jezer zemí s nejvyšší biodiverzitou. To platí nejen o bujně tropické vegetaci, ale také o motýlech, plazech, ptácích či primátech. Všechny tyto skupiny mají v nevelké Ugandě více zástupců než v okolních, byť větších, státech. Přesvědčovali jsme se o tom na každém kroku a pozorování atraktivních druhů primátů jako například šimpanzů, gueréz pláštíkových a červených, mangabejů ugandských, tří druhů kočkodanů a paviánů anubi našemu

km² je zapsáno do seznamu Světového dědictví UNESCO pro svoji ekologickou výjimečnost, vysoké zastoupení endemitů a přírodní krásy. Bwindi je jediné místo v Africe, kde společně žijí horské gorily a šimpanzi. Byli dokonce pozorováni při společném hodování na plodech fíkovníku bez známek vzájemné agrese. Vedle těchto lidoopů žije v parku osm dalších druhů primátů, dále pralesní sloni, šettkouni, prasata pralesní, antilopy lesoni a chocholátky.

V parku Bwindi již řadu let probíhá výzkumný projekt zaměřený na

dvoumetrákový gorilí samec se k nám začal poklidně přibližovat

KOLIK JE GORILÍCH DRUHŮ?

Až donedávna se vědci domnívali, že gorila je jedním živočišným druhem, který ve třech oddělených populacích vytváří tři poddruhy nazvané v češtině gorila nížinná, horská a východní. Morfologické, anatomické a především genetické studie však ukázaly, že evoluci v době ledové vznikly dva samostatné druhy, které jsou svým rozšířením od sebe vzdáleny. Oba druhy se ještě rozdělují na dva poddruhy. Tím se situace s názvoslovím poněkud zkomplikovala a dnešní zoologie používá tyto názvy:

- gorila západní nížinná (*Gorilla gorilla gorilla*)
- gorila západní nigerijská (*Gorilla gorilla diehli*)
- gorila východní horská (*Gorilla beringei beringei*)
- gorila východní nížinná (*Gorilla beringei graueri*)

Abyste nás taxonomové ještě více zmátli, připravují rozlišení goril obývajících ugandské horské lesy v oblasti Bwindi jako třetí poddruh gorily východní. Zatím však gorily v národním parku Bwindi Impenetrable spokojeně žijí pod názvem gorily východní horské, nebo zjednodušeně gorily horské. Každoročně se za nimi vydávají stovky turistů, které hrátky taxonomů zajímají asi stejně málo, jako to zajímá gorily samotné.

setkání s gorilami ještě předcházelo.

Výchozím bodem pro cestu za lidoopy nám bylo nevelké město Kisoro. Odtud je možné cestovat jak do národního parku Bwindi, který byl naším cílem, tak do národního parku Mgahinga, jenž je součástí vulkánů Virunga ležících na hranicích Ugandy, Rwandy a Konga.

Kisoro lze tedy s trochou nadsázky nazvat hlavním městem horských goril. Na hlavní ulici pokryté prachem z vulkanických tufů panuje, zvláště v období trhů, čilý ruch. Zde v šedesátých letech pravidelně pobývala, zotavovala se po dlouhých pobytech v horách a vyřizovala poštu Diana Fosseyová, autorka knihy *Gorily v mlze*. Kolekce knih a několik fotografií dodnes připomíná tuto pozoruhodnou ženu, která byla za nejasných okolností zavražděna ve svém horském táboře.

oba druhy lidoopů. Díky pravidelným sčítáním, která se v rámci projektu v intervalu 4–5 let opakují, víme, že populace šimpanzů je stabilní a dosahuje asi 400 jedinců. Množství goril za poslední dvě desetiletí zvolna stoupá z 300 zvířat v roce 1997 na 320 v roce 2002, 340 v roce 2006 a asi 360 jedinců v roce 2010. Podle optimistického názoru místních rangerů by území parku mohlo uživit asi 600 zvířat. Ovšem pouze za předpokladu, že se podaří zastavit nájezdy pytláků do parku a také ilegální odlesňování a pronikání zemědělců do okrajových částí chráněného území. Na území parku se pohybuje asi 30 gorilích tlup a asi desítky osamělých samců. Už asi čtvrtina všech gorilích skupin je navyklá na přítomnost člověka. Jsou využívány pro gorilí turistiku nebo jsou součástí výzkumných a ochrannářských projektů.

KDE SE LIDOOPI SETKÁVAJÍ S LIDMI

Okolí Kisora lze popsat jako kopcovitou, odlesněnou a hustě osídlenou krajinu s několika jezery vulkanického původu. Cestou do národního parku Bwindi jsme po silnici připomínající tankodrom touto zemědělskou, ale přesto malebnou krajinou projížděli a všichni jsme dlouho marně vyhlíželi původní lesní porosty. Až po dvou hodinách jízdy se pod námi za údolím otevřel pohled na sérii zalesněných hřebenu parku Bwindi Impenetrable.

Samotné jméno parku (impene-trable znamená neprostupný) naznačuje, že se jedná o horský deštný prales s velmi hustou vegetací a se stromy dorůstajícími až 40 metrů výšky. Chráněné území o rozloze 331

PRALESEM DO „GORILÍ JÁMY“

Při dvoudenní návštěvě parku jsme získali povolení ke stopování gorilí skupiny Nkuringo, která obývá jihozápadní okraj parku. V kanceláři správy parku jsme absolvovali důležité školení, jak se v přítomnosti goril chovat. Jedná se přece jen o divoká zvířata úctyhodných rozměrů, která by člověka při jeho nevhodném chování mohla ohrozit. Především však jde o preventivní omezení bližšího kontaktu a maximálního snížení rizika přenosu lidských chorob na lidoopy.

Základními pravidly v přítomnosti goril je pomalý pohyb, polohlasná komunikace, dodržování vzdálenosti od zvířat minimálně sedm metrů, v blízkosti goril setrvání ve skrčené poloze a vyhýbání se přímému pohle-

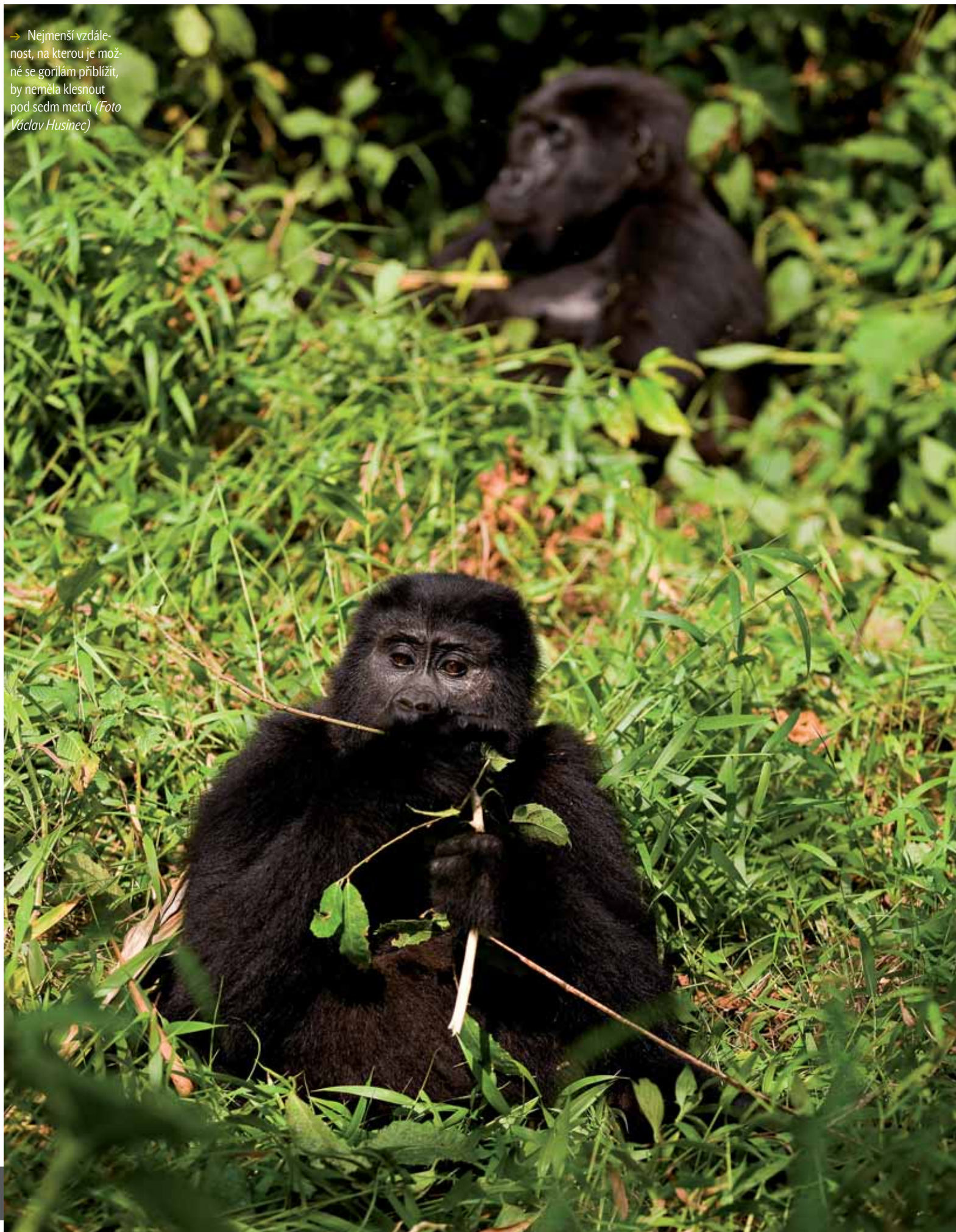

GORILA ZÁPADNÍ NIGERIJSKÁ
GORILA ZÁPADNÍ NÍŽINNÁ
GORILA VÝCHODNÍ NÍŽINNÁ
GORILA VÝCHODNÍ HORSKÁ

← Přirozené prostředí
horských goril v ná-
rodním parku Bwindi
Impenetrable (Foto
Václav Husinec)

→ Nejmenší vzdálenost, na kterou je možné se gorilám přiblížit, by neměla klesnout pod sedm metrů (Foto Václav Husinec)

du do očí. V případě agresivního chování goril se doporučuje zaujmout podřízenou pozici ve dřepu se skloněnou hlavou, případně předstírat požívání vegetace nebo napodobit pohodový hlas goril. Většinou však těchto úkonů není zapotřebí, gorily návštěvníky zpravidla ignorují. Zcela zakázáno je v přítomnosti zvířat jíst, pít a používat fotografický blesk.

Po absolvování školení se skupina vydává v doprovodu několika ozbrojených strážců a případně několika nosičů na sestup do údolí k hranici parku. Dlouho klesáme po úzkých pěšinách mezi políčky sorba, čiroku a banánů a odpovídáme na pozdravy zvědavých dětí. Nakonec jsme sestoupili na dno údolí a přebrodivili bystřinu tvořící hranici parku. Jako mávnutím kouzelného proutku jsme se dostali do zcela jiného světa – všude hustá tropická vegetace, z větví visící mechy, liány, padlé kmeny a vlhko, tak typické pro deštný horský les. Atmosféru jsme si užívali jen krátce, jelikož hned po několika stech metrech pochodu po kluzké neznatelné pěšině nám průvodce začal ukazovat známky přítomnosti goril – polámaná a zvalená vegetace, gorilí trus a vzápětí následoval pokyn: „Odložte

batohy, gorily jsou před námi. Dále postupujeme jen s fotoaparáty.“

DVĚ PROCENTA MÍRUMILOVNOSTI?

Pocity, které člověk při setkání s gorilami v jejich přirozeném prostředí zažívá, jsou nepopsatelné. Žádné mříže, žádná skla ani elektrický ohradník. I když si jistě každý z nás mnohokrát během přípravy na cestu setkání představoval a do dnešního rána jen málokdo v klidu dospal, setkání tváří v tvář stříbrohřbetému samci – vůdci skupiny, majestátnímu klidnému a vyrovnanému obru – v nás vyvolalo pokoru a obdiv. Zvlášť silný prožitek se dostavil ve chvíli, kdy téměř dva metry vysoký a dvoumetrákový gorilí samec nedbal na zásady školení a poklidně se jal zkracovat sedmimetrovou doporučenou vzdálenost mezi námi. Poté, co si vedle nás sedl na dosah ruky, se nám zatajil dech. Z podřízené pozice ve dřepu, sedu či kleku jsme měli možnost prohlédnout si každý detail těla, každý i sebemenší pohyb, vnímat ho i ostatními smysly – cítit jeho vůni, slyšet uklidňující komunikaci

s ostatními členy a taktéž činnost jeho zažívacího ústrojí...

Na naléhání našeho průvodce jsme se v pralesní vegetaci neradi pokoušeli posunovat vzad a vzdálenost mezi sebou a námi zvětšit. Za odměnu si nás přišla prohlédnout dvě gorilí mláďata, která dováděla v keřovém patře ve výši našich očí. Jejich rodiče se v klidu krmili poblíž, za stálého hlasového ujišťování, že vše je v pořádku. Naše rozčechání ještě nepominulo a rangeři nám taktéž naznačili, že hodina uplynula, a je tedy čas gorily opustit a nechat jim klid. Slunce mezitím vystoupalo nad naše hlavy a svým žářem potvrdilo, že se blíží poledne. Plní dojmů jsme se vydali na zpáteční výstup.

Na rozloučenou a vzpomínku nám byl každému věnován certifikát o absolvování návštěvy u goril. Potěšil, ale i bez něj si tento úžasný den budeme hýčkat v paměti. Vždyť jsme strávili hodinu s tvory, se kterými máme společných 98 % DNA, které jsme jako lidstvo málem vyhubili a jejichž přežití, navzdory jejich inteligenci, síle a velikosti, závisí zase jen na našem jednání... Je snad mírumilovnost těchto lidoopů těmi dvěma procenty, kterými se liší od nás lidí? <

inzerce

Dům kultury Akord, CK Livingstone a Karel Wolf pořádají

cestovatelský festival

KOLEM SVĚTA

2. dubna 2011 » 10-19 hodin

Dům Kultury Akord » Ostrava - Zábřeh

- dobrodružné výpravy, poutavá vyprávění, jedinečné fotografie
- komentované projekce, besedy s autory, soutěže, exotické tance
- cestovatelský veletrh, tombola, anketa, výstavy fotografií

SPOLUPOŘADAJÍ

AKORD
DŮM KULTURY OSTRAVA-ZÁBŘEH

CESTOVNÍ KANCELÁŘ
LIVINGSTONE

www.kolemsveta.cz

